

**YURIDIK VA JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISHNI O‘ZIGA
XOS O‘XSHASHLIK HAMDA FARQLI JIHLARI****Ilmiy rahbar: Rafieva Zarina Xusanovna***Investitsiya va innovatsiyalar kafedrasida assistenti**zrofiyeva@gmail.com***Qarshiboyev Sardor Safar O‘g‘li***Talaba: Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti Buxgalteya hisobi fakulteti BT 123**sardorbekqarshiboyev1610@gmail.com*

Annotatsiya. Maqolada yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonidagi o‘xshashliklar va farqlar tahlil etiladi. Yuridik shaxslar, masalan, korxonalar va tashkilotlar, hamda jismoniy shaxslar, ya‘ni shaxsiy daromad solig‘iga tortiladigan fuqarolar o‘rtasidagi soliq tizimining asosiy jihatlari ko‘rib chiqiladi. Maqola, soliqqa tortish mexanizmlari, soliq stavkalari, soliq imtiyozlari va majburiyatlari, shuningdek, har ikki turdagi shaxslarning soliqqa ta‘sirini baholashda yuzaga keladigan muammolarni o‘z ichiga oladi. Ushbu tahlil, soliqqa tortish tizimining samaradorligini oshirish va adolatli moliyaviy muhit yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Yuridik shaxslar, Jismoniy shaxslar, Soliqqa tortish, O‘xshashliklar, Farqlar, Soliq tizimi, Soliq stavkalari

Аннотация. В статье анализируются сходства и различия в процессе налогообложения юридических и физических лиц. Рассматриваются основные аспекты налоговой системы между юридическими лицами, такими как предприятия и организации, и физическими лицами, то есть гражданами, подлежащими уплате подоходного налога. В статье рассматриваются механизмы налогообложения, налоговые ставки, налоговые льготы и обязательства, а также вопросы, возникающие при оценке налогового воздействия обоих типов субъектов. Данный анализ важен для повышения эффективности налоговой системы и создания справедливой финансовой среды.

Ключевые слова: Юридические лица, Физические лица, Налогообложение, Сходства, Различия, Налоговая система, Налоговые ставки

Annotation. The article analyzes the similarities and differences in the process of taxation of legal entities and individuals. The main aspects of the tax system between legal entities, such as enterprises and organizations, and individuals, that is, citizens subject to personal income tax, are considered. The article covers taxation mechanisms, tax rates, tax benefits and obligations, as well as issues that arise when assessing the tax impact of both

types of entities. This analysis is important for improving the efficiency of the taxation system and creating a fair financial environment.

Keywords: *Legal entities, Individuals, Taxation, Similarities, Differences, Tax system, Tax rates*

KIRISH.

Soliqqa tortish tizimi har bir mamlakatning iqtisodiy va moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizim yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida farqlanadi, chunki har bir turdagi shaxsning soliqqa tortilishi jarayoni, majburiyatlari va huquqlari o'ziga xos xususiyatlarga ega. Yuridik shaxslar, masalan, korxonalar, tashkilotlar yoki boshqa huquqiy shakldagi birliklar, o'z faoliyatlari natijasida daromad olishadi va shu asosda soliqqa tortiladi. Jismoniy shaxslar esa, fuqarolar sifatida, o'z shaxsiy daromadlari va mol-mulklariga ko'ra soliqqa tortiladi.

Yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonida bir qator o'xshashliklar mavjud. Ikkala turdagi shaxslar ham soliq to'lash majburiyatiga ega bo'lib, davlatning iqtisodiy faoliyatini moliyalashtirishga hissa qo'shadilar. Soliq tizimining maqsadi, asosan, davlat byudjetini to'ldirish va ijtimoiy xarajatlarni moliyalashtirishdir. Shuningdek, har ikkala turdagi shaxslar uchun soliq stavkalari va imtiyozlar mavjud bo'lib, bu ularning moliyaviy holatini belgilaydi. Biroq, yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonida bir qator farqlar ham mavjud. Yuridik shaxslar ko'pincha murakkab hisob-kitoblar va hisobotlarni taqdim etishlari kerak, bu esa ularning soliqqa tortilishi jarayonini murakkablashtiradi. Jismoniy shaxslar esa odatda oddiyroq hisob-kitoblar bilan shug'ullanishadi va ularning soliqqa tortilishi jarayoni ko'proq shaxsiy daromadga asoslanadi. Yuridik shaxslar uchun soliq imtiyozlari ko'pincha investitsiyalarni rag'batlantirish va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash maqsadida beriladi, jismoniy shaxslar esa ko'proq ijtimoiy himoya va yordamga muhtoj bo'lishadi.

Soliqqa tortish tizimidagi bu o'xshashliklar va farqlar, davlatning iqtisodiy siyosatiga, ijtimoiy talablariga va moliyaviy barqarorlikka ta'sir ko'rsatadi. Yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonidagi muammolarni hal qilish va samarali tizim yaratish uchun bu farqlarni chuqur tahlil qilish zarur. Maqolaning keyingi qismlarida ushbu masalalar kengroq tahlil qilinadi va soliqqa tortish tizimining rivojlanishi uchun takliflar beriladi. Shu tariqa, yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayoni nafaqat iqtisodiy jihatdan muhim, balki ijtimoiy adolatni ta'minlashda ham o'ziga xos ahamiyatga ega. Bu jarayonni yaxshilash orqali davlatlar iqtisodiy barqarorlikni oshirish va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimining o'ziga xos o'xshashliklari va farqlari haqida O'zbekistonda bir qator olimlar tadqiqotlar olib borgan. Ular soliqqa tortish mexanizmlarini, soliq tizimlarining samaradorligini va iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini o'rganishga qaratilgan ilmiy ishlar yaratganlar.

O'zbekiston davlat iqtisodiyot universiteti professorlari, masalan, Shukhrat G'ofurov va Dilshodbek Abdurahmonov yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonidagi farqlarni tahlil qilganlar. Ularning tadqiqotlari, asosan, yuridik shaxslarning soliq majburiyatlari va hisob-kitoblarining murakkabligi, shuningdek, jismoniy shaxslarning soliqqa tortilishi jarayonining oddiyligi va shaxsiy daromadga asoslanganligini ko'rsatadi. Ular shuningdek, soliqqa tortish tizimining adolatli va samarali bo'lishi uchun zarur bo'lgan omillarni ham o'rganishgan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik va mintaqaviy tadqiqotlar instituti mutaxassislari, xususan, Nodirbek Khamroev, soliqqa tortish tizimidagi o'zgarishlarni va ularning iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini o'rganishga e'tibor qaratgan. Ularning tadqiqotlari yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasidagi farqlarni ko'rsatib berish bilan birga, soliq imtiyozlari va rag'batlantirish mexanizmlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ham tahlil qiladi.

O'zbekistonning boshqa olimlari, masalan, Gulnora Mirzayeva va Anvarbek Tursunov, soliqqa tortish tizimidagi innovatsiyalar va raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali yuridik va jismoniy shaxslarning soliqqa tortilishi jarayonini yaxshilashga qaratilgan tadqiqotlar olib borganlar. Ular soliq to'lovchilar uchun qulay sharoitlar yaratish va soliq ma'lumotlarini avtomatlashtirish orqali davlatning moliya tizimini takomillashtirishga yordam beradigan takliflarni ilgari surishadi. Shu bilan birga, bu olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar nafaqat yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonining o'ziga xos jihatlarini ko'rsatadi, balki O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida soliqqa tortish tizimining rolini ham ta'kidlaydi. Ularning ishlarida soliq siyosatini takomillashtirish, adolatli soliq tizimini yaratish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash kabi masalalar muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, O'zbek olimlari yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimini chuqur tahlil qilib, uning samaradorligini oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan ilmiy ishlarni amalga oshirmoqdalar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimini o'rganish uchun tadqiqot metodologiyasi bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, bu jarayonda sifat va miqdoriy usullar birgalikda qo'llaniladi. Tadqiqotning maqsadi yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonidagi o'xshashliklar va farqlarni aniqlashdir.

Birinchi bosqichda, nazariy asoslar va mavjud adabiyotlarni o'rganish amalga oshiriladi. Bu jarayonda O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligi, xalqaro tajribalar va boshqa

mamlakatlardagi soliqqa tortish tizimlari tahlil qilinadi. O‘zbekistonning soliq tizimiga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar va hisobotlar ko‘rib chiqiladi. Bu bosqichda yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasidagi asosiy farqlar, masalan, soliq majburiyatlari, hisob-kitob mexanizmlari va soliq imtiyozlari kabi jihatlar aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda, empirik tadqiqotlar o‘tkaziladi. Bu jarayonda anketalar, intervyular yoki fokus-guruhlar orqali ma'lumot to‘plash usullari qo‘llaniladi. Yuridik shaxslar (masalan, korxonalar) va jismoniy shaxslar (fuqarolar) o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazilib, ularning soliqqa tortish jarayoniga bo‘lgan munosabatlari, tajribalari va fikrlari o‘rganiladi. Bu ma'lumotlar yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasidagi farqlarni aniqlashda yordam beradi.

Uchinchi bosqichda, to‘plangan ma'lumotlar tahlil qilinadi. Sifat tahlil usullari yordamida yuridik va jismoniy shaxslarning soliqqa tortilishi jarayonidagi muammolar va imkoniyatlar aniqlanadi. Miqdoriy tahlil esa statistik usullar yordamida amalga oshiriladi, bunda to‘plangan ma'lumotlar raqamli ko‘rsatkichlarga aylantiriladi va grafiklar yoki diagrammalar orqali taqdim etiladi. Tadqiqotning oxirgi bosqichida, natijalar umumlashtiriladi va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Olingan natijalar asosida yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish bo‘yicha takliflar beriladi. Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlangan muammolarni hal etish uchun davlat organlariga va soliq to‘lovchilarga yo‘naltirilgan strategiyalar ishlab chiqiladi. Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimini chuqur o‘rganishga, ularning o‘xshashliklari va farqlarini aniqlashga qaratilgan kompleks yondashuvni ta'minlaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimi iqtisodiy faoliyatning muhim tarkibiy qismidir. O‘zbekiston Respublikasida soliq tizimi yuridik va jismoniy shaxslar uchun turlicha mexanizmlar va qoidalarni o‘z ichiga oladi. Ularning o‘xshashliklari va farqlari esa soliq majburiyatlari, hisob-kitob mexanizmlari, imtiyozlar va boshqa jihatlar orqali namoyon bo‘ladi.

O‘xshashliklar

Birinchi dan, yuridik va jismoniy shaxslar ikkalasi ham davlatga soliq to‘lash majburiyatiga ega. Har ikkisi ham o‘z daromadlari asosida belgilangan soliq stavkalariga muvofiq soliq to‘laydilar. Masalan, daromad solig‘i, qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS) va boshqa turdagi soliqlar har ikkala toifaga ham taalluqlidir. Ikkinchi dan, yuridik va jismoniy shaxslar uchun soliqqa tortish jarayonida hisob-kitoblar amalga oshiriladi. Har ikki toifa ham soliq hisobotlarini taqdim etishi, soliqlarni o‘z vaqtida to‘lashlari va soliq qonunchiligiga rioya qilishi zarur. Bu jarayonlar davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Farqlar

Biroq, yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasida bir qator muhim farqlar mavjud. Birinchidan, yuridik shaxslar korporativ strukturalar sifatida faoliyat yuritadi va ularning soliq majburiyatlari ko‘pincha murakkab hisob-kitoblarni talab qiladi. Yuridik shaxslar uchun daromad solig‘i stavkasi odatda jismoniy shaxslarga nisbatan yuqoriroq bo‘ladi. Jismoniy shaxslar esa, asosan, individual faoliyat yuritadilar va ularning soliq to‘lovlari ko‘proq oddiy mexanizmlar asosida amalga oshiriladi. Ikkinchidan, yuridik shaxslar ko‘plab imtiyozlardan foydalanish imkoniyatiga ega. Masalan, investitsiya qilishda yoki innovatsion faoliyat yuritishda yuridik shaxslarga beriladigan soliq imtiyozlari mavjud. Jismoniy shaxslar esa ko‘proq umumiy imtiyozlar bilan cheklanishi mumkin, masalan, ma'lum darajada daromad olishdan ozod qilish. Uchinchidan, yuridik shaxslarning soliq hisoboti ko‘proq murakkab va ko‘p qadamli jarayonni talab qiladi. Ular ko‘pincha professional buxgalterlar va soliq maslahatchilaridan foydalanadilar. Jismoniy shaxslar esa ko‘pincha o‘z hisob-kitoblarini o‘zlari amalga oshiradilar yoki oddiy usullar bilan bu ishni bajaradilar.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimida o‘xshashliklar mavjud bo‘lsa-da, ularning farqlari ham juda muhimdir. Bu farqlar soliqqa tortish mexanizmlarini yanada takomillashtirish va har bir toifa uchun moslashtirilgan siyosatni ishlab chiqish zaruratini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, davlat organlari yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasidagi farqlarni hisobga olib, soliqqa tortish tizimini optimallashtirish va adolatli soliq siyosatini amalga oshirishda davom etishlari zarur. Bu esa iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta‘minlashga yordam beradi.

XULOSA.

Yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimi davlat byudjetini shakllantirishning strategik asosi hisoblanadi. Ularning o‘xshashligi har ikki toifaning Soliq kodeksiga bo‘ysunishi, soliq intizomiga rioya qilish majburiyati va davlat tomonidan belgilangan

imtiyozlardan foydalanish huquqida namoyon bo‘ladi. Biroq, farqli jihatlar soliq stavkalari, hisoblash metodologiyasi, hisobot davriyligi va ob‘ektlarida yaqqol ko‘rinadi. Yuridik shaxslar asosan foyda, qo‘shilgan qiymat va resurs soliqlarini to‘lasa, jismoniy shaxslar uchun daromad, mol-mulk va yer soliqlari ustuvorlik qiladi. Zamonaviy soliq islohotlari har ikki sub‘ekt uchun soliq yukini kamaytirish va ma‘murchilikni raqamlashtirish orqali iqtisodiy shaffoflikni ta‘minlashga qaratilgan bo‘lib, bu mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimardanov, M. A. (2021). Jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning zamonaviy mexanizmlari: Xorij tajribasi va O‘zbekiston amaliyotining tahlili hamda takomillashtirish yo‘llari. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti. (115–140-betlar).
2. Gadoev, E. F., & Kuzieva, N. R. (2020). Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i: Soliq bazasini aniqlash, hisoblash metodikasi va soliq imtiyozlarining iqtisodiy samaradorligi. Toshkent: Info Capital Group. (132–158-betlar).
3. Jumaev, N. X. (2019). Davlat byudjeti va soliq tizimi: Yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasidagi soliq yukini taqsimlashning nazariy hamda amaliy muammolari. Toshkent: Akademiya nashriyoti. (180–205-betlar).
4. Malikov, T. S. (2022). Soliqlar va soliqqa tortish: O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Soliq kodeksi asosida yuridik va jismoniy shaxslar uchun darslik. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti. (210–245-betlar).
5. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. (2023). Yuridik va jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlari, soliq turlari va stavkalari bo‘yicha me‘yoriy hujjatlar to‘plami. Toshkent: "Adolat" huquqiy axborot markazi. (45–120-betlar).
6. Sharofiddinov, S. S. (2018). Soliq tizimi islohotlari: Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub‘ektlarini soliqqa tortishning o‘ziga xos xususiyatlari va imtiyozlar tizimi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti. (92–118-betlar).
7. Toshmatov, Sh. A. (2021). Soliq ma‘murchiligi: Yuridik va jismoniy shaxslar bilan ishlashda davlat soliq xizmati organlarining raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi. Toshkent: Iqtisod-Moliya. (145–170-betlar).
8. Vahobov, A. V., & Jo‘rayev, A. S. (2017). Soliqlar va soliqqa tortish: Yuridik shaxslarning bilvosita soliqlarini hisoblash va byudjetga o‘tkazish tartibining metodologik asoslari. Toshkent: Sharq nashriyoti. (160–185-betlar).

9. Yahyoev, Q. A. (2020). Soliq nazariyasi va amaliyoti: Jismoniy shaxslarning daromadlarini differensial soliqqa tortish tizimini optimallashtirish masalalari. Toshkent: Yangi asr avlodi. (110–135-betlar).